

การจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่า จังหวัดเชียงราย

MAPPING OF CULTURAL RESOURCES IN THE OLD TOWN OF
CHIANG RAI PROVINCE

นครินทร์ น้ำใจดี

Nakarin Namjaidee

อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย

Lecturer of Sociology and Anthropology Program Sociology and Anthropology, Chiang Rai

Rajabhat University, Chiang Rai

E-mail: nakarinja@hotmail.com

Received: May 7, 2020

Revised: February 26, 2021

Accepted: March 2, 2021

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย และ 2) เพื่อสำรวจและจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ควบคู่กับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ การสำรวจทางกายภาพ และจัดทำแบบประเมินที่ใช้มาตราวัดแบบลิเคิร์ต การสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองเชียงราย กลุ่มลูกหลานเจ้านายเมืองเชียงราย ประชาชนชาวบ้านและนักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 18 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การนำข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากภาคสนาม มาวิเคราะห์ประมวลผลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และความสำคัญของแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเมืองเก่าเชียงราย 4 ช่วง ช่วงที่ 1 เมืองเชียงรายในยุคราชวงศ์มังราย (พ.ศ.1805-พ.ศ.2347), ช่วงที่ 2 การฟื้นฟูกำเนิดเมืองเชียงรายในยุครัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2386 - พ.ศ.2441), ช่วงที่ 3 เชียงรายในยุคการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลและการเติบโตของชุมชนเมือง (พ.ศ.2442-2475), ช่วงที่ 4 ชุมชนเมืองเชียงรายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่เมืองเชียงรายยุคปัจจุบัน(พ.ศ.2475-ปัจจุบัน), 2) ผลการสำรวจภาพรวมแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งหมดจำนวน 981 แห่ง ประเมินและคัดเลือกแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำคัญในการจัดทำแผนที่ 51 แห่ง ได้แก่ 1) วัดและศาสนสถาน 11 แห่ง 2) กำแพงเมืองและคูเมือง 12 แห่ง 3) พิพิธภัณฑสถานและลานกลางเมือง 3 แห่ง 4) อาคารราชการและสถานศึกษา 6 แห่ง 5) จุดหมายตาของเมือง 1 แห่ง 6) แหล่งมรดกความทรงจำ และภูมิปัญญาท้องถิ่น 10 แห่ง 7) อาคารที่สัมพันธ์กับคริสตจักร 3 แห่ง 8) ย่านวัฒนธรรม และการค้า 5 ย่าน

คำสำคัญ

เมืองเก่าเชียงราย แผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ABSTRACT

The objectives of this study were 1) to study the local history of Chiang Rai Old Town, and 2) to explore and mapping cultural resources in Chiang Rai Old Town by using qualitative research methods along with the quantitative research protocol, physical survey and prepare an assessment using Likert Scale, in-depth interviews with Chiang Rai municipality officials, grandchildren of Chiang Rai city bosses, the eighteen of villagers and local scholars. Analyzing the data by using information from the document, data from the field and then process analyzing and qualitative analyzing in order to gather basic information on local history and the importance of cultural resources.

The research results were as follows: 1) The local history of Chiang Rai old town in 4 periods, the first period, Chiang Rai city during Mangrai period (B.E. 1805 – 2347), the second period, Reviving the veil to the creation of Chiang Rai in Rattanakosin era (B.E. 2386 - 2441), the third period, Chiang Rai in the era of reforming Monthol Thesapiban and urban growth (B.E. 2442- 2475), the fourth period, Chiang Rai community after the government changing into the present era of Chiang Rai (B.E. 2475-present) 2) Results of the survey of all 981 cultural resources, assess and select 51 important cultural resources in the mapping such as 1) eleven places of temples and religious sites, 2) twelve places of city walls and moats, 3) three places of museums and city squares, 4) six places of government buildings and educational institutions, 5) one place of city highlight place, 6) ten places of memory heritage site and local wisdom, 7) three places of buildings associated with the church, 8) five areas of cultural and commercial.

Keywords

Chiang Rai Old Town, Cultural Resource Map

ความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ย่านเมืองเก่าเชียงราย มีพัฒนาการมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะการวางผังเมืองเก่าเชียงราย มีลักษณะเป็นรูปหลายเหลี่ยมตั้งขนานกับแม่น้ำกกที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ มีการขุดคูเมือง ก่อกำแพงเมืองสร้างประตูเมืองตามทิศต่าง ๆ ของเมือง มีการอพยพเข้ามาของชาวไทยใหญ่ ไทยจีน จนกระทั่งในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง กลุ่มชาวจีน ที่เข้ามาเป็นแรงงาน และทำการค้าขาย

เส้นทางการค้าขายแดนเกิดการขยายตัว พ่อค้าชาวจีนยูนนาน เข้ามาค้าขายในย่านตัวเมืองเชียงราย มีชนนารีชาวอเมริกันขึ้นมาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ นำเทคโนโลยีตะวันตก ด้านการแพทย์ และการศึกษา การวางผังเมืองเชียงรายใหม่ เมื่อมีการตัดถนนพลหโยธินมาถึงเมืองเชียงราย เกิดการย้าย ศูนย์ราชการ ออกไปนอกเมือง ย่านตัวเมืองค่อย ๆ ลดบทบาทลง เกิดการรื้ออาคารเก่าที่ทรงคุณค่า จำนวนมาก การศึกษานี้เป็นใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการสำรวจแหล่งทรัพยากร วัฒนธรรมที่สำคัญ หลังจากนั้นคัดเลือกแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อจัดทำเป็นแผนที่แหล่ง ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าเชียงราย โดยมุ่งหวังให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความ ตระหนักร่วมของคนในพื้นที่ และสามารถผลักดันเมืองเก่าเชียงรายให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

ประวัติศาสตร์ ของพื้นที่ย่าน เมืองเก่า จังหวัดเชียงราย เป็นอย่างไร และทรัพยากรทาง วัฒนธรรมในการนำมากำหนดจุดในแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย
2. เพื่อสำรวจและจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารในท้องถิ่นจากเอกสาร และเอกสารชั้นรอง ได้แก่ เอกสารหน่วยราชการ, เอกสารส่วนบุคคล, ภาพถ่าย, แผนที่เก่า, ภาพถ่ายดาวเทียม
2. การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม การศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ การสำรวจด้วยการทำ แผนที่เดินดิน ได้จัดทำเครื่องมือสำรวจภาคสนามเป็นตารางสำรวจระบุที่ตั้ง ความสำคัญ จัดทำบัญชี รายการ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการประเมินและคัดเลือก เป็นการใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ โดยสร้าง แบบประเมินที่ใช้แบบวัดลิเคิร์ต

3. สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่า 18 คน

4. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีที่ผู้ศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยนักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรม หรืองานเทศกาลที่สำคัญของพื้นที่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 รูปแบบ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อ คัดเลือกเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ในย่านเมืองเก่าเชียงราย โดยใช้การประเมินด้วยแบบวัด ลิเคิร์ต แบ่งเป็น 5 ระดับ เกณฑ์ในการคัดเลือกทรัพยากรวัฒนธรรม คัดจากค่าคะแนนรวมของ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ร้อยละ 60 ขึ้นไป โดยใช้เกณฑ์ การพิจารณาคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านคุณค่าด้านสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย (Charnlertrit, 2011) 5 ด้าน ด้านที่ 1 คุณค่าทางวัฒนธรรม ด้านที่ 2 คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ด้านที่ 3

คุณค่าด้านความเป็นทรัพยากร ด้านที่ 4 คุณค่าด้านพักผ่อนหย่อนใจ ด้านที่ 5 คุณค่าด้านความงาม การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ นำมาใช้ในการศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากภาคสนาม มาวิเคราะห์ร่วมกัน ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา สรุปผลของการวิเคราะห์ข้อมูล

6. การนำเสนอข้อมูล

การเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ทราบความสำคัญของแหล่งสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย ถือเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม กระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู รักษา ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นร่วมกันมีการจัดกิจกรรม 2 รูปแบบ คือ 1) การจัดเวทีเสวนา โดยเป็นการจัดร่วมกับ โรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊ค ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่าย แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่าเชียงราย 2) การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ ในพื้นที่ ถนนคนเดิน ในเขตตัวเมืองเก่าเชียงรายเพื่อนำเสนอข้อมูลภาพรวมของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ให้กับคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

ผลการวิจัย

แบ่งผลการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ 1) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเมืองเก่าเชียงราย 2) แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม และแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงราย

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเมืองเก่าเชียงราย

ในปี พ.ศ. 1805 พญามังราย เป็นกษัตริย์ลำดับที่ 25 แห่งเมืองหิรัญนครเงินยาง ทรงสร้างเมืองใหม่ โดยกำหนดให้ดอยจอมทอง เป็นจุดศูนย์กลางของเมือง มีการสร้างประตู และกำแพงเมือง ล้อมรอบเมือง ทรงตั้งนามเมืองใหม่ ว่า “เมืองเชียงราย” ในปี พ.ศ.1839 พญามังราย ทรงสร้างเมือง เชียงใหม่ ส่วนเมืองเชียงรา ขุนครามราชบุตร เสด็จมาครองเมืองแทน ต่อมาในปี พ.ศ. 1860 พญามังรายสวรรคต เมืองเชียงรากลั้บมามีความสำคัญอีกครั้งในรัชสมัยพญาไชยสงคราม จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2101 เมืองเชียงใหม่ ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า เมืองเชียงรายถูกพม่าเข้ามาปกครอง (Chaemchit, 2000) กระทั่งในปี พ.ศ. 2317 เกิดการต่อต้านพม่าโดยกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่เมืองลำปาง เหตุการณ์ในครั้งนั้นส่งผลให้เมืองเชียงรายได้ถูกปล่อยทิ้งร้างในเหตุการณ์ขับไล่พม่าในช่วงนี้

ภายหลังจากการขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงราย เมืองเชียงรายเป็นเมืองร้าง ในปี พ.ศ.2386 ในรัชสมัยพญาพุทธวงศ์ เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่เมืองเชียงราย ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าธรรมลังกา (เจ้าหลวงองค์ที่ 1) ได้รับพระราชทานนามพญารัตนะอาณาเขต เจ้าธรรมลังกา การฟื้นฟ้านำผู้คน จาก เมืองเชียงตุง และ ลีบสองปันนา มาฟื้นฟูเมือง (Chiang Rai Rajabhat University, 2000) ใน รัชสมัยเจ้าอุ่นเรือนเจ้าหลวงองค์ที่ 2 มีการขุดลำเหมือง สร้างประตูและกำแพงเมือง ในปี พ.ศ.2434 สยามส่ง นายพันตรีหลวงภูวนารถนฤบาล มาเป็นข้าหลวงรักษาราชการ 3 หัวเมือง คือ เชียงราย เชียงแสน และเมืองฝาง เป็นช่วงที่สยามมีบทบาทในการปฏิรูปมณฑลผดุงมณฑลลาวเฉียง (Moli, 2005) มีการแต่งตั้งเจ้าหลวงเมืองไชยเป็นเจ้าหลวงองค์ที่ 4 (Sirichai, 2015) ในปี พ.ศ.2443 นายแพทย์

ดร.วิลเลียม บริกส์ มิซซันนารี เดินทางเผยแพร่ศาสนาในเมืองเชียงรายได้รูปแบบ ควบคุมการก่อสร้าง อาคารศาลากลาง หลังแรกในภาคเหนือ (Muangkram, 2012)

ในปี พ.ศ. 2454 มีรวมเมืองเชียงรายได้ในมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ.2460 เกิดอหิวาตกโรค นายแพทย์วิลเลียม เอ บริกส์ เสนอให้ทบกกำแพงเมืองเชียงรายได้ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค มีการขุดคลองชักน้ำแม่ น้ำกกเข้ามาล้างน้ำเสียในคูเมือง ภายหลังจากมีการตัดถนนขึ้นหลายสาย (Overbrook Hospital, 2017) ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลจังหวัดเชียงรายได้ ในปี พ.ศ.2478 (Ministry of Transport, 2008) ในปี พ.ศ. 2484 ช่วงสงครามครั้งที่2 เมืองเชียงรายได้เป็นจุดพักของทหารญี่ปุ่น ก่อนเดินทางผ่านไปยังประเทศพม่า (Bunyotayan, 2013) เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงในปี พ.ศ. 2488 ย่านถนนธนาลัยเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ โรงพยาบาล ตลาด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2510 มีการเปิดสำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงรายได้ ถนนพหลโยธินเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก มีการย้ายศูนย์ราชการจากตัวเมืองเชียงรายได้ มีการรื้ออาคารเก่าจำนวนมากในเขตเมืองเก่า ในปี พ.ศ. 2558 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชียงรายได้ จัดทำโครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเชียงรายได้ เพื่อจัดทำแผนแม่บทในการอนุรักษ์ พัฒนาเมืองเก่าเชียงรายได้

2. แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม และแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงรายได้

การสำรวจแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าเชียงรายได้ โดยได้จัดทำตารางสำรวจ สามารถแบ่งประเภทของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าเชียงรายได้ 981 แห่ง ผลการประเมินคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม พบแหล่งที่สำคัญจำนวน 51 แห่ง ดังนี้

2.1 วัดและศาสนสถาน พบแหล่งที่มีความสำคัญจำนวน 11 แห่ง ดังนี้

2.1.1 วัดกลางเวียง

วัดกลางเวียง ตั้งอยู่ใจกลางเวียงเชียงรายได้ เดิมชื่อวัดจันต๊ะโลก หรือวัดจันทน์โลก เป็นวัดโบราณ มีการบูรณะในปี พ.ศ. 2400 ในรัชสมัยเจ้าธรรมลังกา (เจ้าหลวงเชียงรายได้องค์ที่ 1) มีการวางวัดจากสี่มุมเมืองพบว่าตำแหน่งของวัดตั้งอยู่จุดศูนย์กลางของเมือง วัดดังกล่าวจึงเป็นที่ตั้งของเสาศะตือเมือง (หลักเมือง) ของจังหวัดเชียงรายได้ในปัจจุบัน

2.1.2 วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง)

วัดพระสิงห์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ วัดพระสิงห์เป็นวัดเก่าแก่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่ชัดเจน เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงห์ พระพุทธรูปที่สำคัญของเมืองเชียงรายได้ ในปี พ.ศ. 2386 ในยุคพื้นเมืองเชียงรายได้ เป็นจุดพักของขบวนเสด็จของเจ้านายที่มาพื้นเมืองเชียงรายได้ วิหารของวัดทรงล้านนาที่รักษารูปแบบหนึ่งในสองแห่งในเมืองเก่าเชียงรายได้

2.1.3 วัดมิ่งเมือง

วัดมิ่งเมือง หรือเรียกอีกชื่อว่า “วัดช้างมูบ” หรือ วัดช้างหมอบ ตั้งอยู่ถนนไตรรัตน์ ในอดีตวัดมิ่งเมืองเคยเป็นที่ตั้งของสมาคมสาธารณสุขเชียงรายได้ เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าที่ชาวจีนในเมืองเชียงรายได้ ก่อนที่จะมีการย้ายไปสร้างยังที่แห่งใหม่ ในปี พ.ศ.2505 (Photichanprasert, 2017)

2.1.4 วัดมุงเมือง

วัดมุงเมือง ตั้งอยู่ถนนอุตรกิจ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2382 ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปสองสี หรือ พระเจ้าสองสี พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงราย ในปัจจุบันภายในวิหาร ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ โดย นายดอยธิเบศร์ ดัชนี ภายใต้แนวคิด “ไตรภูมิล้านนา”

2.1.5 วัดศรีเกิด

วัดศรีเกิด เดิมชื่อว่า วัดเกิดแก้ว หรือ วัดเกตุแก้ว กลุ่มชาวไทยจีนจากเมืองหลวง ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณหนองน้ำ เรียกกันว่า “หนองเมืองหลวง” เป็นที่ลุ่มรองรับน้ำจากธรรมชาติ และแม่น้ำกก

2.1.6 วัดพระแก้ว

วัดพระแก้ว ตั้งอยู่ถนนไตรรัตน์ ใกล้กับศาลากลางจังหวัด (หลังที่ 2) เป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน เดิมชื่อวัด “ยรุกขวาราม” หรือ “วัดป่าเยี้ยะ” ในปี พ.ศ. 1979 เกิดอุบัติเหตุไฟไหม้พระเจดีย์ที่ พบพระพุทธรูปปูนปั้นชาวบ้านจึงอัญเชิญไปไว้ในพระวิหาร ภายหลังปูนที่หุ้มองค์พระส่งผลให้ปูนที่พอกกะเทาะออกเป็นเนื้อสีเขียว วัดพระแก้วจึงสันนิษฐานว่า สถานที่ค้นพบพระพุทธรูปหินบิหมาก (Lek Sukhum, 2018)

2.1.7 วัดจำเมือง (วัดงามเมือง)

วัดดอยจำเมือง สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน เดิมชื่อวัดงามเมือง คำว่าจำเมือง น่าจะเกิดจากการเพี้ยนในชั้นหลัง ส่วนหลักฐานที่เขียนถึงการที่พญาไชยสงคราม ราชโอรส นำพระอัฐิพญามังรายมาบรรจุภายในสถูปบนดอยยังไม่มีหลักฐานปรากฏที่แน่ชัด เป็นข้อถกเถียงทางวิชาการและค้นคว้าต่อไปในอนาคต

2.1.8 โบสถ์คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย

คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย ออกแบบโดยนายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ มิซซันนารี คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2455 ถือเป็นโบสถ์แห่งแรกของจังหวัดเชียงราย (Bunwong, 2018)

2.1.9 คริสตจักรที่ 2 เชียงราย

คริสตจักรที่ 2 เชียงราย สร้างขึ้นปีใน พ.ศ. 2433 โดยนายแพทย์วิลเลียม เอ บริกส์ โครงสร้างอาคารเป็นระบบกำแพงรับน้ำหนัก เป็นอาคารสำนักงานคริสตจักรภาคที่ ในอดีตเป็นที่ตั้งของโรงเรียนสตรีวิทยาการ โรงเรียนสตรีแห่งแรกของจังหวัดเชียงราย ต่อมาในปี พ.ศ.2477 ได้มีการรวมกับโรงเรียนเชียงรายวิทยาคม (Chiang Rai Witthayakhom School, 2013)

2.1.10 ศาลเจ้าแช่ฮั้ง ศาลเจ้ามูลนิธิสาธารณกุศลเชียงรายและศาลเจ้าพ่อดอยทอง

ศาลเจ้าแช่ฮั้ง ตั้งอยู่บริเวณลานจอดรถด้านหลังของบริษัทเชียงรายจังหวัดพาณิชย์จำกัด เป็นศาลเจ้าขนาดเล็ก ต่อมาชาวจีนมีเพิ่มขึ้น ศาลเจ้ามีขนาดเล็กไม่เพียงพอในการประกอบพิธี ในปี พ.ศ. 2505 ชาวจีนร่วมกันบริจาคเงินเพื่อสร้างศาลเจ้าขึ้นใหม่ เรียกศาลเจ้าใหม่ว่า “ศาลเจ้ามูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์เชียงราย” ชาวจีนมีความศรัทธาต่อเจ้าพ่อและเจ้าแม่ดอยจอมทอง ซึ่งศาลตั้งอยู่บริเวณดอยจอมทองภูมิเขาศักดิ์สิทธิ์ของเมือง ทุกปีมีการอัญเชิญลงมาจากศาลเจ้าบนดอยจอมทอง ซึ่งเป็น เพื่อการฉลองเทศกาลประจำปีของมูลนิธิ ในฐานะเทพปุ่นเถ้ากง หรือ เทพท้องถิ่น (Ashiraphongphisit, 2017)

ภาพที่ 1 รูปปั้นเจ้าพ่อและเจ้าแม่ดอยจอมทอง
ที่มา: ผู้วิจัย

2.1.11 มัสยิดดารุลอามานเชียงใหม่

มัสยิดดารุลอามานเชียงใหม่ ตั้งอยู่บริเวณถนนสันติภาพ เป็นมัสยิดแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในชุมชนชาวจีนยูนนานที่เก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ คนในท้องถิ่นเรียก ย่านชุมชนจีนยูนนานว่า “ซอยวัดฮ่อ” มัสยิดหลังปัจจุบันสร้างขึ้นเป็นหลังที่ 3 ในปีพ.ศ.2551 สถาปัตยกรรมของมัสยิดผสมผสานระหว่างศิลปะจีน และศิลปะอิสลาม (Nana, 2017)

โดยสรุป กลุ่มศาสนาสถาน ในเขตย่านเมืองเก่าจังหวัดเชียงใหม่ พบแหล่งที่มีความสำคัญทั้งหมด 11 แห่ง ประกอบไปด้วยศาสนาสถานพุทธ จำนวน 7 แห่ง ศาสนาคริสต์ จำนวน 7 แห่ง ศาสนาอิสลาม จำนวน 1 แห่ง ศาลเจ้าจีน จำนวน 1 แห่ง ภายในย่านเมืองเก่าเชียงใหม่ที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติได้แก่ กลุ่มชาวเขิน กลุ่มจีนสยาม กลุ่มอินเดีย กลุ่มปาทาน กลุ่มยูนนาน ซึ่งมีวิถีชีวิต ขนธรรมประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ทั้ง ศาสนาพุทธ ซิกข์ พราหมณ์ คริสต์ อิสลาม จากปัจจัยดังกล่าวจึงส่งผลให้พื้นที่ย่านเมืองเก่าเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านความเชื่อที่น่าสนใจ

2.2 กำแพงเมืองและคูเมือง

ในปี พ.ศ.2460 เป็นต้นมา ได้เกิดการรื้อทุบกำแพงเมืองเชียงใหม่ เกิดการตัดและขยายถนนเกิดการรื้อกำแพงและถมคูเมืองเชียงใหม่ ในปีพ.ศ.2530 เมืองเชียงใหม่มีอายุครบ 725 ปี ชาวเชียงใหม่ได้ร่วมกันสร้างเสาสระตือเมืองเชียงใหม่ขึ้นเพื่อระลึกถึงเสาสระตือเมืองเชียงใหม่ที่พญามังรายเคยสร้างไว้ และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่9 ในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ 5 รอบ นำไปสู่การค้นคว้าหลักฐานเสาสระตือ ประตูเมือง และกำแพงเมือง (Chiang Rai Province, 1988) 12 แห่ง ในปัจจุบันพบร่องรอยของคันดินซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่บริเวณสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่ (Fuangwattanapanich, 2017) พบแนวคูเมืองเชียงใหม่ 2 ช่วง ช่วงที่1 ตั้งอยู่บริเวณหน้าโรงเรียนสามัคคีวิทยาคมทอดยาวไปตามถนนบรรพปราการไปจนถึงหน้าสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่ ช่วงที่2 บริเวณประตูยางเส็ง (ถนนพหลโยธิน) ทอดยาวมาตามถนนพหลโยธินสายเดิม ผ่านหน้าโรงเรียนเทศบาล3 ไปสิ้นสุดบริเวณตลาดศิริภรณ์

ภาพที่ 2 แนวคูเมืองเดิมของเมืองเชียงรายนี้อย่างคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน
ที่มา: ผู้วิจัย

2.3 พิพิธภัณฑสถานและลานกลางเมือง พบแหล่งที่มีความสำคัญจำนวน 3 แห่งดังนี้

2.3.1 พิพิธภัณฑสถานเชียงรายนี

หอประวัติเมืองเชียงรายนี ตั้งอยู่ย่านถนนอุตรกิจ อำเภอเมืองเชียงรายนี จังหวัดเชียงรายนี อาคารเกิดจากการปรับปรุงอาคารหอประชุมเมืองรายนีอนุสรณ์เดิม ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ย่านศูนย์ราชการเดิมเมืองเชียงรายนี ปัจจุบันภายในจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงรายนี แสดงผังจำลองเมืองเชียงรายนีในอดีต และจัดแสดงโบราณวัตถุ

2.3.2 พิพิธภัณฑสถานภาพเก่าเมืองเชียงรายนี (ศาลากลางหลังแรก)

พิพิธภัณฑสถานภาพเก่าเมืองเชียงรายนี ตั้งอยู่ภายในอาคารศาลากลางจังหวัดเชียงรายนี หลังที่ 1 ซึ่งมีโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม มีอายุกว่า 100 ปี ก่อสร้างและเปิดดำเนินการเมื่อ ปี พ.ศ.2443 ปัจจุบันอาคารศาลากลางจังหวัดเชียงรายนีหลังเก่า ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2520 เปิดดำเนินการเป็นพิพิธภัณฑสถานภาพเชียงรายนี ในปี พ.ศ. 2561 จัดแสดงภาพเกี่ยวกับ เจ้านายเชียงรายนีและล้านนา ชาติพันธุ์ วิถีชีวิต เกี่ยวกับการเสด็จรัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 9

ภาพที่ 3 พิพิธภัณฑสถานภาพเก่าเมืองเชียงรายนี (ศาลากลางหลังแรก)
ที่มา: ผู้วิจัย

2.3.3 สวนตุ้งและโคมเชียงรายนี

สวนตุ้งและโคมเชียงรายนี เดิมคือพื้นที่เรือนจำของจังหวัดเชียงรายนี ภายหลังมีการย้ายเรือนจำ ออกไปอยู่ด้านนอกของเมืองเชียงรายนี เกิดโครงการปรับปรุงพื้นที่เพื่อเป็นลานสาธารณะจัดกิจกรรมของเมือง ส่วนตึกอำนวยการซึ่งเป็นตึกเดิมของเรือนจำมีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ภายใน

จัดแสดงการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย ในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม มีการจัดงานเทศกาลเชียงรายดอกไม้งาม เป็นพื้นที่สีเขียวกลางเมืองของคนในย่านเมืองเก่าเชียงราย

2.4 อาคารราชการและสถานศึกษา พบแหล่งที่มีความสำคัญจำนวน 6 แห่งดังนี้

2.4.1 โรงเรียนเชียงรายวิทยาคม

เริ่มดำเนินการสอนครั้งแรก ในปี พ.ศ.2431 โดย ดร.แมคกิลวารี ภายหลังในปี พ.ศ. 2450 ได้ย้ายโรงเรียนไปตั้งอยู่บริเวณโรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊ค เรียกชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนบริกส์อนุสรณ์ ในปี พ.ศ. 2477 ได้มีการรวมโรงเรียนบริกส์อนุสรณ์กับโรงเรียนสตรีวิชาการเป็นโรงเรียนเดียวกัน ให้ชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนคริสเตียนวิทยาคม” ในปี พ.ศ. 2485 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น “โรงเรียนเชียงรายวิทยาคม” (Chiang Rai Rajabhat University, 2000) ในปี พ.ศ. 2553 “อาคารศรีวิทยา” ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปกรรมสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทอาคารสถาบันและสาธารณะ

ภาพที่ 4 อาคารศรีวิทยา ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปกรรมสถาปัตยกรรมดีเด่นปี พ.ศ.2553
ที่มา: ผู้วิจัย

2.4.2 โรงเรียนดำรงราษฎร์สงเคราะห์ (อดีตที่ตั้งคุ้มหลวงเมืองเชียงรายและวัดร้าง เชียงมัน)

โรงเรียนดำรงราษฎร์สงเคราะห์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2461 เดิมชื่อ “บำรุงกุมารี” จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2476 มีการแยกโรงเรียนมาตั้งพื้นที่ที่เคยเป็นคุ้มเจ้าหลวงเชียงรายองค์สุดท้ายของเมืองเชียงราย ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “ดำรงราษฎร์สงเคราะห์” (Ngaotrakul, et al., 2015)

2.4.3 อาคารที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงราย (หลังเดิม)

ที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงราย ตั้งอยู่ถนนธนาถีย์ สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2477 ช่วงปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล เป็นอาคารเรือนไม้ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมยุคอาณานิคม ประดับตกแต่งอาคารด้วยลวดลายไม้ฉลุ เรียกว่า เรือนขนมปังขิง ที่เหลือไม้ก็หลังในย่านเมืองเก่าเชียงราย

2.4.4 จวนผู้ว่าราชการเชียงราย

จวนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ออกแบบการสร้างโดยนายแพทย์วิลเลียม เอ บริกส์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม เป็นอาคารไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงปั้นหยา ยกสูงมีจั่วเล็กอยู่ด้านหน้า มีหน้าต่างรอบเพื่อการระบายอากาศ (Muangkhon, 2012)

2.4.5 โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม

เปิดทำการสอนครั้งแรก ทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนประจำจังหวัดเชียงรายขึ้นที่เชิงดอยวัดจำเมืองชื่อว่า “โรงเรียนประจำจังหวัดเชียงราย สามัคคีวิทยาคม” ในปี พ.ศ. 2479 ภายในโรงเรียนมีอาคารอำนวยการ ที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมผสมระหว่างศิลปะตะวันตกกับศิลปะไทย ที่เป็นนิยมในช่วงก่อนสงครามมหาเอเซียบูรพา (Santhi, 2013)

2.4.6 สำนักงานยาสูบเชียงราย

สำนักงานยาสูบเชียงราย ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2476 โดยกรมสรรพสามิต ได้ซื้อที่ดินพร้อมโรงเรือนจากบริษัท ป่าไม้ อีสเอเชียติก เอ.อาฟริกา บริเวณถนนธนาลัยคนท้องถิ่นเรียก “ห้างบน” เปิดเป็นสำนักงานยาสูบ (Noppawong, 2016) อาคารหลังดังกล่าวเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของยาสูบในฐานะพืชเศรษฐกิจ

2.5 จุดหมายตาของเมือง (หอนาฬิกา)

หอนาฬิกาเมืองเชียงราย สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2510 บริเวณสี่แยกประตูห้วย เดิมมีรูปทรงสี่เหลี่ยมรองรับด้วยเสาสี่เสา ในปี พ.ศ. 2548 เทศบาลนครเชียงราย มีโครงการสร้างหอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี 12 สิงหาคม 2548 ออกแบบควบคุมการก่อสร้างโดยอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติ

ภาพที่ 5 หอนาฬิกา (เก่า) เชียงราย
ที่มา: ผู้วิจัย

2.6 แหล่งมรดกความทรงจำ และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น พบแหล่งที่สำคัญ 10 แห่งดังนี้

2.6.1 ร้านซีเปียวพาณิชย์

ร้านซีเปียวพาณิชย์ เป็นอาคารไม้สองชั้นหลังแรกของเมืองเชียงรายประดับระเปียงและเชิงชายด้วยลวดลายไม้ฉลุ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2480 โดยครอบครัวนายซีเปียว พฤษพงสาวรี (แซ่ลิ้ม) เปิดจำหน่ายสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ ภายหลังเปลี่ยนมาจำหน่ายขนมปังเจ้าแรกของเมืองเชียงราย ปัจจุบันร้านซีเปียวพาณิชย์ เปิดกิจการเป็นรุ่นที่ 3 รักษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าและเหลือเพียงไม่กี่หลังในเขตเมืองเก่าเชียงราย

2.6.2 ร้านอุดมมิตร

ร้านกาแฟอุดมมิตร เป็นอาคารเรือนแถวไม้โบราณที่เหลือเพียงไม่กี่หลังในย่านถนนธนาลัย เปิดกิจการใน ปีพ.ศ. 2510 ปัจจุบันสืบทอดกิจการเป็นรุ่นที่ 2 ในอดีตร้านกาแฟอุดม

มิตรที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับโรงพยาบาลรามาและโรงพยาบาลสุริวงค์ ส่งผลให้เป็นร้านกาแฟยอดนิยมในอดีตของเมืองเชียงใหม่ (Matrakun, 2015)

2.6.3 ร้านฮิมกี

ร้านฮิมกี สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2480 ที่อยู่อาศัยและร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้างของครอบครัวนายฮิม องค์กรสุวรรณ นายช่างคนสำคัญของเมืองเชียงใหม่ ผลงานการก่อสร้าง ได้แก่ ตึกแบล็คเทล โรงเรียนเชียงใหม่วิทยาคม โบสถ์คริสจักรที่ 1 เวียงเชียงใหม่ ตึกอำนวยการโรงพยาบาลเชียงใหม่ประชานุเคราะห์ และร้านฮิมกี ถือได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่น และเป็นอาคารโบราณที่ทรงคุณค่าของเมือง (Wongwanthanee, 2016)

ภาพที่ 6 ร้านฮิมกี จำหน่ายวัสดุก่อสร้างแห่งแรกย่านตัวเมืองเชียงใหม่
ที่มา: ผู้วิจัย

2.6.4 โรงแรมบ้านนอนเพลิน

โรงแรมบ้านนอนเพลิน โรงแรมขนาดเล็กที่เน้นการอนุรักษ์อาคารไม้โบราณ ในอดีตเคยเป็นโรงเรียนเตรียมอนุบาลศรีพันธ์ โรงเรียนเตรียมอนุบาลแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2553 นางภชฎมน หาญพิพัฒน์ เปลี่ยนเป็นโรงแรม (Hanphiphat, 2017)

2.6.5 บ้านเก่าแก่ฟูน

นายฟูน อุดมทรัพย์ นายช่างคนสำคัญของเมืองเชียงใหม่ในอดีต ผลงานการก่อสร้างที่ของท่านคือ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม โบสถ์คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงใหม่ ฯลฯ บ้านของท่านเป็นบ้านไม้หลังแรกในเชียงใหม่ที่มีการเขียนแปลนตามรูปแบบการก่อสร้างสมัยใหม่

2.6.6 ร้านข้าวซอยอิสลาม

ร้านข้าวซอยอิสลาม ร้านข้าวซอยที่เก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ เปิดกิจการมากกว่า 80 ปี มีการนำสูตรข้าวซอยน้ำใส เรียกว่า “ชิงหัง” จากประเทศจีน ปัจจุบันดำเนินกิจการเป็นรุ่นที่ 3 สืบทอดกิจการโดย คุณไวยวิทย์ มิตรานันท์ (Mitranan, 2018)

2.6.7 หนองสี่แจ่ง

หนองสี่แจ่ง หนองน้ำธรรมชาติ มีพื้นฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นหนองสำคัญตามมงคลนามของเมืองเชียงใหม่ในอดีต ในปีพ.ศ. 2542 มีการถมหนองสี่แจ่ง ปัจจุบันลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงปรากฏหลักฐานผ่านชื่อถนน (Sirikitjathorn, 2016)

2.6.8 สถานีตำรวจภูธรเมืองเชียงราย (หลังเก่า)

สถานีตำรวจภูธรเมืองเชียงราย อดีตเคยเป็นที่ตั้งของโรงแรม โทรางกูร ถือว่าเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งแห่งแรกของจังหวัดเชียงราย ของ พันตำรวจโท พี.โทวัลเซ็น นายตำรวจชาวเดนมาร์ก ที่รัฐบาลสยามจ้างมาเพื่อดูแลกิจการตำรวจในภาคเหนือของประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 6 และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเจ้าหลวงองค์สุดท้ายของเมืองเชียงราย

2.6.9 ร้านสามดาว

อาคาร ครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ด้านหน้าของร้านติดป้ายชื่อร้านสลักจากไม้เป็นตัวอักษรภาษาไทยประดับตกแต่งเป็นรูปดาวสามดวงซ้อนกัน ร้านเครื่องแบบข้าราชการร้านแรกในจังหวัดเชียงราย ปัจจุบันสืบทอดกิจการเป็นรุ่นที่สาม (Parichatmongkol, 2016)

2.6.10 ร้านกงหลวง

อาคารพาณิชย์ครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น สร้างในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จำหน่ายผ้าทอ และเครื่องประดับชาติพันธุ์ โดยคุณสิริวิทย์ เขียรปัญญา ครูช่างศิลปหัตถกรรมองค์การศูนย์ศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ในปี พ.ศ. 2544

โดยสรุป แหล่งมรดกความทรงจำ และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ในย่านเมืองเก่าเชียงรายประกอบไปด้วยแหล่งมรดกความทรงจำที่เกี่ยวกับกิจกรรมสำคัญและเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญที่มีคุณูปการต่อการพัฒนาเมืองเชียงราย และเป็นแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการส่งเสริมให้ในอนาคตสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ และสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมไปสู่การใช้ประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

2.7 อาคารที่สัมพันธ์กับคริสตจักร แหล่งที่มีความสำคัญจำนวน 3 แห่ง ดังนี้

2.7.1 โรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊ค

โรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊ค กำเนิดในปี พ.ศ.2446 ออกแบบและอำนวยการสร้างโดยนายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ โรงพยาบาลแบบตะวันตกแห่งแรกในจังหวัดเชียงราย ในปัจจุบันเวลา 12.00 น. โรงพยาบาลยังคงการตีระฆังเพื่อบอกเวลาเป็นประจำ อาคารหลังดังกล่าว ได้รับรางวัลอนุรักษ์อาคารจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปี พ.ศ.2537

2.7.2 แม่กวิลล่า (โรงเรียนดรุณศึกษา)

อาคารแม่กวิลล่า ในอดีตเป็นที่ตั้งของบ้านพระยาภักดีราชกิจ (ตื้อ ภักดี) ครอบครัวคริสต์เตียนที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย ที่ดินดังกล่าวเคยเป็นส่วนหนึ่งของคุ้มหลวงในสมัยเจ้าหลวงสุริยะ

ภาพที่ 7 อาคารแม่กวิลล่า ในอดีตเป็นที่ตั้งของโรงเรียนดรุณศึกษา
ที่มา: ผู้วิจัย

2.7.3 บ้านมิชชันนารี (OMF)

บ้านมิชชันนารี (OMF International) คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน ที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในเมืองเชียงราย (Bunwong, 2018)

โดยสรุป แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกลุ่มคริสตจักร ถือว่าเป็นแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเชียงราย เนื่องจากกลุ่มมิชชันนารีเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อการวางรากฐานทางด้านศิลปวิทยาการสมัยใหม่ต่อเมืองเชียงราย ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรมที่ได้แรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมตะวันตก ด้านการศึกษา สาธารณสุข

2.8 ย่านวัฒนธรรม และย่านการค้า พบแหล่งที่มีความสำคัญจำนวน 5 ย่าน ดังนี้

2.8.1 ย่านอินเดีย

กลุ่มคนชาวอินเดีย อาศัยอยู่ในบริเวณถนนไตรรัตน์ภายในซอยเตมีย์ รวมกลุ่มในรูปแบบเครือข่าย 5 นามสกุล ได้แก่ อุปรา โซนี่ พล วเซ โกเชอ ชาวอินเดีย ในอดีตในชุมชนเคยมีวัดอินเดียขนาดเล็ก ภายหลังสร้างวัดแห่งใหม่ ณ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย เชียงราย เรียกกันว่า วัดพระแม่อุมาเทวี (Upra, 2017)

ภาพที่ 8 ย่านขายผ้าชุมชนอินเดีย บนถนนเตมีย์
ที่มา: ผู้วิจัย

2.8.2 ย่านเครื่องเขียนถนนสุขสถิตย์

ถนนสุขสถิตย์ตั้งอยู่ระหว่างถนนธนาสัย และถนนบรรพปราการ 2 ฝากฝั่งถนนประกอบไปด้วยร้านเครื่องเขียน จำนวน 5 ร้าน ถือได้ว่าเป็นย่านขายเครื่องเขียนที่สำคัญของเมืองเชียงรายตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

2.8.3 ย่านร้านทอง

ถนนธนาสัยชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่เป็นถนนย่านจำหน่ายทอง ตลอดทั้งถนนธนาสัย จำนวน 18 ร้าน ผู้ศึกษาจึงขอเรียกถนนเส้นนี้ว่า ถนนสายทองคำ

2.8.4 ย่านต้นไม้ขนาดใหญ่ (พื้นที่สีเขียว)

เมืองเชียงรายปรากฏพื้นที่สีเขียว มี 2 โซน โซนที่ 1 ถนนสิงห์ไคล มีต้นไม้จำนวน 21 ต้น และโซนที่ 2 ถนนเส้นบรรพปราการ มีต้นไม้จำนวน 15 ต้น

2.8.5 ย่านจำหน่ายอาหาร กลางวัน และของฝาก

ย่านจำหน่ายอาหาร และของฝาก ในย่านเมืองเชียงรามี 2 ย่าน ย่านที่ 1 หอนาฬิกา, ย่านที่ 2 ห้าแยกอนุสาวรีย์พญามังราย

โดยสรุป ย่านวัฒนธรรม และย่านการค้า พบว่า ในเขตพื้นที่เมืองเก่าเชียงราย มีรูปแบบของย่านสองลักษณะ ได้แก่ ย่านด้านชาติพันธุ์ คือ ชุมชนหรือแหล่งที่มีการอยู่อาศัยร่วมกันมากกว่า 2 รุ่นและมีความสัมพันธ์กันในด้านเชื้อชาติ เครือญาติ และย่านที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

อภิปรายผล

เมืองเก่าเชียงรายเป็นเมืองที่มีลักษณะพิเศษ เป็นที่มีวางผังเมืองทับซ้อนระหว่างยุคราชวงศ์มังรายและยุครัตนโกสินทร์ (ยุคปัจจุบัน) ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ย่านเมืองเก่าเชียงรายเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ,สถาบันการศึกษา และเศรษฐกิจ ต่อมาเกิดการตัดถนนพหลโยธินเกิดการย้ายศูนย์ราชการ และการค้าสมัยใหม่ ทำให้อันตัวเมืองเก่าเชียงรายค่อย ๆ ซบเซาลง จากปัจจัยดังกล่าวเมืองเก่าเชียงรายเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ แต่สิ่งที่ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของย่านเมืองเก่าเชียงราย คือ การเป็นเมืองที่ยังคงมีความเชื่อให้เรื่องภูมิเขาศักดิ์ของเมือง คือ ดอยจอมทองซึ่งสัมพันธ์แนวคิดของ (Kerdsiri, 2008)

ย่านตัวเมืองเก่าเชียงรายมีรูปแบบการวางผังเมืองแบบตะวันตก เป็นผลที่เกิดมาจากการวางผังเมืองใหม่ของกลุ่มมิชชันนารี ร่วมกับราชการ ในช่วงรัชกาลที่ 6 ส่งผลให้มีผังเมืองที่ทันสมัย ในเมืองเก่าเชียงราย พบทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรมด้านศาสนา อาคารเก่าที่มีอายุในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มอาคารราชการที่ได้รับแนวคิดออกแบบจากตะวันตก ซึ่งหลงเหลือจำนวนไม่มากนัก เกิดการรื้อทำลายลงไปส่งผลให้เมืองเก่าเชียงรายไม่ได้ความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมหรือเป็นเอกลักษณ์เหมือนเมืองเก่าอื่นในประเทศไทย แต่จุดเด่นของเมืองเก่าเชียงราย คือการเป็นเมืองที่มีลักษณะของการเป็นย่านชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชุมชนจีนยูนนาน ย่านอินเดีย ย่านชาวจีน มีการร่วมตัวเข้มแข็ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Santhi, 2013) ที่ว่าเทศบาลนครเชียงราย มีวิถีชีวิตที่หลากหลายที่ได้รับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสัมพันธ์กับงานวิจัยของ (Towinus, 2011) ในการเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อคัดเลือกแหล่งมรดกวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์เพื่อทำแผนที่ทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้คน สิ่งแวดล้อมความทรงจำ บรรพบุรุษ จิตวิญญาณ และวิถีชีวิตที่ยังดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับการจัดทำแผนที่เมืองเก่าเชียงราย ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีคุณค่าความหมายต่อคนในท้องถิ่น ตามแนวคิดการจัดทรัพยากรวัฒนธรรมของ (Charnlertit, 2011)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1.1 เทศบาลนครเชียงรายสามารถนำแผนที่แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมย่านเมืองเก่าเชียงราย ไปเป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์เมืองเก่า (เชิงนโยบาย) และสามารถนำแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในงานวิจัยดังกล่าวไปต่อยอดกับเส้นทางการท่องเที่ยวโดยธรรางเดิมซึ่งเป็นการช่วยส่งเสริมให้เกิดแหล่งเที่ยวที่หลากหลายและครอบคลุมทุกมิติของย่านเมืองเก่าเชียงราย

1.2 ควรมีการสร้างเครือข่ายในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม ในย่านเมืองเก่าเชียงราย ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายราชการ เทศบาลนครเชียงราย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

สำนักงานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงราย กลุ่มเครือข่ายด้านวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายพิพิธภัณฑสถาน, กลุ่มสภาคริสตจักรเชียงราย กลุ่มสมาคมสาธารณสุขเชียงราย กลุ่มมดชนะภัย เป็นต้น กลุ่มเครือข่ายการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนในเขตเมืองเก่าเชียงราย และนักวิชาการในท้องถิ่น เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์อาคารที่ทรงคุณค่า การขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อสร้างความตื่นตัวในการอนุรักษ์เมืองเก่า

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 งานวิจัยเป็นงานวิจัยในเชิงสำรวจข้อมูลเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำไปต่อยอดพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในอนาคตสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางการเรียนรู้ผ่านแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเมืองเก่า หรือการนำจุดเด่นงานแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าไปสู่การพัฒนาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่เน้นการใช้อัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าเชียงรายได้

References

- Ashiraphongphisit, T. (2017, September 6). Interview by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Bunwong, P. (2018, April 8). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Bunyotyan, S. (2013). *bāng rūāng khōng chiāng rāi nai ‘adī nangsu thīralūk ch̄etsiphā pī sapphayasin bunyoṭhayan̄ hasip pī chīwit khū sapsin + sunthariṭhōṅ bunyoṭhayan̄* [Some stories of Chiang Rai in the past 75 year commemorative book of Subsin Bunyotyan 50 years of life and Subsin + Soonthornphon Bunyotyan]. Chiang Rai:Lanna Wheel Publishing.
- Chamchit, C. (2000). *banthuk mūāng chiāng rāi* [Diary of Chiang Rai city]. Chiang Rai: Chaiyaran Printing Factory.
- Charnlertrit, T. (2011). *kānchātkaṅ sapphayākōṅ watthanatham* [Cultural resource management]. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Chiang Rai Province. (1988). *ngān somphōt sao sadū mūāng læ kamphāēng mūāng mūāng chiāng rāi yīsip‘et - sām̄sip‘et Makarākhom 1988* [The celebration of the Navel City and the city wall of Chiang Rai city 21-31 January 1988]. S.P.
- Chiang Rai Rajabhat University. (2000). *chiāng rāi nai nungroṅ pī thī luāng læō* [Chiang Rai in the last 100 years]. Chiang Rai Rajabhat University: Siam Advertising and Printing.

- Chiang Rai Witthayakhom School. (2013). **rōngriān chīāng rāi witthayākhom sōngphanhārōisāmsip⁴et- sōngphanhārōihāsip⁴et** [Chiang Rai Witthayakhom School 1988-2008]. Bangkok: Pradipat Publishing House.
- Fuangwattanapanich, T. (2017, September 10). Interview by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Hanphiphat, P. (2017, August 23). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai
- Kerdsiri, K. (2008). **chumchon kap phūm that watthanatham** [Community and Cultural Landscape]. Bangkok: Southeast Asia.
- Lek Sukhum, S. (2018). **sinlapa phāk nūā riphunchai - lānna** [Northern art Hariphunchai - Lanna. 4th edition]. Nonthaburi: Muangboran Publishing.
- Matrakun, N. (2015, July 12). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Ministry of Transport. (2008). **pætsip pī krasuāng khamanākhom** [80 years, Ministry of Transport]. Bangkok: Ministry.
- Moli, T. (2005). **banthuk khwām song čham kānsāng thanon - saphān sāi lam pāng - chīāng rāi - mæ sāi khōng khun khabuān bot Damri** [Memo Road construction - Lampang Bridge - Chiang Rai – MaeSai The procession of Khun Borabdamri], Phayao.
- Mitranan, W. (2018, May 10). Interview by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Muangkhan, C. (2012). **sathāpattayakam bæp tawantok nai mūāng chīānggrāi phāitai botbat khōng mitchannārī⁴amerikan phe rot boṭhī rīān** [Western architecture in Chiang Rai city under the role of American missionaries]. MasterThesis .Silpakorn University.
- Nana, N. (2017, February 10). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Ngaotrakul, et al. (2015). **damrong rāt songkhro, pī thī čhetsipsōng chalōng rāngwan phrarātchathān** [Damrongrat Songkroh, 72 nd year, celebrating the royal award] Lampang: Lampang LP Bannakit Printing.
- Noppawong, B. (2016, June 11). Interview by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Overbrook Hospital. (2017). **nungroṭ years rōngphayābān⁴ōwæbruk** [100 years Overbrook Hospital]. Chiang Rai: Badin Printing.
- Parichatamongkol, S. (2016, September 5). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.

- Photichanprasert, W. (2017, September 1). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Santhi, W. (2013). **kān̄chātkaṅ sēnthāṅ kān̄riānrū prawattisāt læ sinlapa wātthanatham nai khēt thēsabaṅ nakhōṅ chiāṅ rāi c̄hāṅwat chiāṅ rāi** [Managing Learning History and Art and Culture in Chiang Rai Municipality, Chiang Rai Province]. Master of Arts Thesis in Art and Culture Management Chiang Mai University.
- Sirichai, A. (2015). **čhotmaihēt mūāṅ chiāṅ rāi yuk fūnfū mūāṅ chiāṅ rāi PhōSō 1843-1946** [Archives of Chiang Rai City. Rehabilitation of Chiang Rai 1843- 1946]. Chiang Rai: Lanna Wheel Publishing.
- Sirikitjathorn, P. (2016, March 18). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Towinat, S. (2011). **kānsuksā phūā čhattham phænthī mōradok thāṅ sathāpattayakam chumchon khloṅ bāṅ phra c̄hāṅwat trat̄** [Study for mapping Khlong Bang Phra community architectural heritage. Trat Province], MasterThesis .Silpakorn University.
- Upra, P. (2017, September 25). Interviewed by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.
- Wongwanthanee, L. (2016, December 8). Interview by N. Namjaidee [Tape recording]. Chiang Rai.